

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ УСТАНОВКИ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Андрій БУСОЛ, Наталія ОТРИЩЕНКО

Львівський національний університет імені І. Франка

Анотація. Стаття присвячена комплексному аналізу феномену соціальної установки в аспекті її використання для дослідження ставлення студентів до здорового способу життя. Розглядається структура соціальної установки, характерні особливості її компонентів та можливі напрямки їх використання для дослідження проблеми здорового способу життя.

Ключові слова: соціальна установка, структура установки, здоровий спосіб життя, студенти.

Постановка проблеми. Поняття «установки» активно використовується у соціальному дискурсі, однак завдяки своїй функціональності воно зберігає статус міждисциплінарності. Зважаючи на цю важливу характеристику, теорію соціальної установки, на наш погляд, успішно можна застосовувати для дослідження такого феномену, як варіативність мислення та судження студентів щодо здорового способу життя. Про її перспективність і підстави цього висновок у даному аналітичному огляді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження установок індивідів в соціальної реальності знаходиться на перетині трьох соціогуманітарних наук: соціології, соціальної психології та політології. У сучасній соціогуманітарній літературі використовують великий синонімічний ряд для означення цього поняття: установка, постава, атитюд. І до сьогодні жоден із дослідників не вказав на наявність чіткої різниці між ними. Навпаки, їх використовують як тотожні.

Це можна пояснити через етимологію даних дефініцій, так як слово "установка" використовується в українському та російському наукових дискурсах: однак якщо концепція соціальної установки в російській соціологічній традиції є добре розробленою, то цього, на жаль, не можна сказати про українську соціологію, яка практично не виявляє зацікавлення цією проблемою, залишивши її розв'язання соціальній психології. "Атитюд" прийшов до лексики української з англійської, а вживання терміну "постава" є характерним для польських дослідників. Тому і у цій роботі вони фігуруватимуть як синоніми, хоча також потрібно врахувати певні семантичні відмінності вживання даних найменувань, які часто можуть бути суттєвими з огляду на особливості авторських трактувань.

З даній час загальноприйнятого визначення установки не існує, однак його використовують для позначення позитивної чи негативної оціночної реакції на об'єкт, яка виражається в певних оцінках (судженнях), емоціях і поведінці. Український соціолог Н. Черненко визначає соціальну установку як "загальну орієнтацію людини на певний соціальний об'єкт, яка виражає дію і виражає схильність діяти певним чином стосовно даного об'єкту, має певний спектр взаємодії особистості та соціального середовища і проявляється на різних рівнях: когнітивному (пізнавальному), афективному (емоційно-почуттєвому) і конативному (вольово-дієвому)" [1]. Польський дослідник соціальних установок С. Новак дає наступне визначення: «Постава людини стосовно певного предмета – це сукупність порівняльських диспозицій до оцінки цього предмета й емоційного реагування на нього, а також пов'язаних з цими емоційно-оцінювальними диспозиціями відносно тривалих переконань щодо цінності та властивостей цього предмета і стосовно тривалих диспозицій щодо поведінки, пов'язаної з цим предметом» [2]. Отже, з наведених вище трьох дефініцій можна зробити наступні загальні характеристики соціальної установки:

- це універсальне поняття, яке використовується не лише в соціологічному дискурсі, а й в інших соціогуманітарних науках;
- соціальна установка є афективною реакцією на об'єкт чи ситуацію;
- соціальна установка виникає в результаті соціальної взаємодії;
- соціальна установка існує не лише у просторі, а й у часі;
- соціальна установка передбачає наявність теоретичного або практичного знання про об'єкт або ситуацію;
- соціальна установка має трьохрівневу структуру.

Завдяки вищезазначеним характеристикам, поняття установки можна ефективно застосовувати і щодо ставлення студентської молоді до здорового способу життя.

Мета: обґрунтувати можливість використання теорії соціальної установки для дослідження ставлення студентів до здорового способу життя.

Завдання:

1. Узагальнити сучасні погляди на теорію соціальної установки;
2. Визначити основні структурні компоненти установки та їх характерні особливості.
3. Оцінити можливість використання феномену установки для дослідження проблем здорового способу життя.

Результати дослідження. Установка як соціальний феномен не є цілісним утворенням, а тому перш ніж аналізувати перспективність його використання стосовно поставленої проблеми, слід виділити структуру соціальної установки. Рівні "ідеального типу" установки як вперше були запропоновані у 1942 році М. Смітом, можна зобразити наступним чином:

- Когнітивний (пізнавальний) елемент – знання суб'єкта про об'єкт;
- Афективний (емоційний) елемент – емоційна оцінка суб'єктом об'єкта;
- Конативний (поведінковий) елемент – конкретна програма дій суб'єкта щодо об'єкта [3].

Дану класифікацію справді слід сприймати як "ідеальний тип", адже така структура є досить умовною і викликає ряд застережень. Л. Орбан-Лембрик, автор двохтомної праці по соціальній психології, вказує на наступну проблему: «пізнавальний компонент (знання про об'єкт) вже охоплює певну оцінку об'єкта як корисного чи шкідливого, доброго чи поганого, і відповідно поведінковий компонент акумулює в собі оцінку дії стосовно предмета установки».

Також в реальному дослідженні дуже важко відокремити в чистому вигляді когнітивний і поведінковий компоненти від афективного» [3]. Однак, не зважаючи на критику трьохрівневої структури установки, вона прийнята більшістю наукового співтовариства. Застосовуючи дану структуру для дослідження ставлення студентства до здорового способу життя можна представити компоненти установки наступним чином:

- Когнітивний елемент – поінформованість студентів щодо особливостей здорового способу життя та негативних наслідків шкідливих звичок, їхнє теоретичне та практичне (набуте з власного досвіду) знання;
- Афективний компонент – емоційна оцінка студентами як здорового способу життя загалом, так і шкідливих звичок, їх афективне ставлення до однолітків, які вживають/не вживають алкоголь чи наркотики, палять/не палять тощо;
- Конативний компонент – перспективна програма дій щодо дотримання/не дотримання норм здорового життя.

Окремою проблемою в теорії соціальної установки є пошук її первинного компоненту, яка не має однозначного вирішення. Польський дослідник В. Домаховський зауважує, що "емоції селекціонують інформацію" [4], тобто саме від них залежить, яким чином ми сприймемо повідомлення, а львівський соціолог Л. Климанська зазначає, що "емоційна оцінка об'єкту установки повинна базуватися на певних одиницях знання, що носять назву уявлення" [5].

Однак цей процес скоріш за все є двостороннім, так як спершу повідомлення сприймається нейтрально (наприклад, інформація про шкідливість паління та алкоголю для здоров'я), і лише після його отримання індивід може надати йому певної емоційної оцінки, яка згодом проектується на інші повідомлення, що стосуються даної проблеми, або ж видозмінюється

зв'язку з отриманням нової інформації (негативна оцінка шкідливих звичок може значно поглибитись у випадку повідомлення про важке захворювання когось із тих, хто палить чи вживає наркотики).

Цікавою з точки зору перспективи застосування теорії соціальної установки для дослідження відношень студентської молоді до здорового способу життя є диспозиційна модель В. Ядова. Дослідник постулює твердження про "...системний характер усієї сукупності різноманітних відношень, у яких перебуває людина. Ці відношення формуються на основі індивідуального життєвого досвіду і проявляються у певній вибірковості й зорієнтованості на сприйняття зовнішніх стимулів та реагування на них. У концепції вченого вказані відношення мають назву "диспозиції", що є похідним від латинського слова "dispositio", що дослівно перекладається як "розміщення", і в даному випадку означають схильності або ставлення"[6]. В. Ядов виділяє три основні рівні життєвих диспозицій, починаючи від найнижчого, який характеризується лише відносною модальністю (добре/погано, схвалюю/не схвалюю), до генералізуючого, що охоплює систему життєвих цінностей та орієнтацій. Окремим зрізом дослідження може бути виявлення особливостей розміщення установки на здоровий спосіб життя у системі диспозицій молоді людини. Для когось це може бути усього лише формальність, яка не відіграє абсолютно ніякої ролі, інший же може сприймати здоровий спосіб життя як невід'ємну частину своєї особистості, приділяючи його підтримці значну кількість часу.

Важливу роль в теорії постави належить її функціональній складовій. Так, український вчений О. Резнік вказує на ті функції, які виконує кожен із трьох компонентів структури соціальної установки у соціальній реальності.

Когнітивний елемент соціальної установки виконує "функцію рефлексії об'єктів та ситуацій зовнішнього світу та внутрішнього стану особистості", "постачання" інформації про них. Емоційному складнику відповідають функції "критерію" відбору інформації про зовнішні об'єкти та ситуації, "індикатора" відповідності їх змісту потреб та станів задоволення чи незадоволення останніх, "регулятора потужності" (значимості) даної диспозиції у диспозиційній структурі особистості. Поведінковий компонент виконує "...функцію "спрямованого впливу" генерованої двома іншими складниками "психічної енергії" у поведінкову активність особи дані" [6]. Даний перелік функцій не є вичерпним, однак функціональне навантаження соціальної установки не є предметом цього дослідження, тому розглядається в контексті своєї значимості для вирішення поставлених завдань.

Висновок

Комплексний аналіз феномену соціальної установки засвідчив, що її можна використовувати у дослідженнях ставлення студентів до здорового способу життя. По-перше, це пов'язано з тим, що аналіз установки передбачає пошук глибших мотивів, а не просте фіксування зовнішніх проявів схильності чи не схильності до шкідливих звичок. По-друге, виявлення окремих тенденцій в змінах установок може сприяти їх подальшій корекції. По-третє, на прикладі дослідження соціальних установок студентів до здорового способу життя можна проілюструвати зв'язок між установками і реальними діями молоді (так званий «парадокс Ла П'єрри»). Таким чином, дослідження установок студентської молоді до здорового способу життя є перспективним та чекає на своє подальше розпрацювання у практичній сфері.

Список літератури

1. Черниш Н. Соціологія. [Курс лекцій] / Наталія Черниш. – Л.: Кальварія, 2004. – 544 с.
2. Novak S. Pojecje postaw w teorijach stosowanych badaniach spoleznych // Teorie i metody. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe TWN. – 1973, 334 s.
3. Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія : посібники / Орбан-Лембрик Л. – К. : Видавництво, 2003. – 446 с.

4. *Domachowski W Przewodnik po psychologii społecznej / W Domachowski – Warchawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2000. – 228 s.*

5. *Климанська Л. Установка в процесі сприймання соціально-політичної реальності // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : – 36. наук. пр. – Х., 2006. – Т. 2. – 448 с.*

6. *Резнік О. Феномен диспозиційної концепції В. Ядова у радянській та пострадянській соціології // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. – № 1. – С. 71 – 90.*

ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕОРИИ СОЦИАЛЬНОЙ УСТАНОВКИ ДЛЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ОТНОШЕНИЯ СТУДЕНТОВ К ЗДОРОВОМУ ОБРАЗУ ЖИЗНИ

Андрей БУСОЛ, Наталия ОТРИЩЕНКО

Львовский национальный университет имени И. Франко

Аннотация. Статья посвящена комплексному анализу феномену социальной установки в аспекте ее использования для исследования отношения студентов к здоровому образу жизни. Рассматривается структура социальной установки, характерные особенности ее компонентов и возможны направления их использования для исследования проблемы здорового образа жизни.

Ключевые слова: социальная установка, структура установки, здоровый образ жизни, студенты.

PROSPECTS OF APPLICATION OF THE SOCIAL PURPOSE THEORY IN RESEARCH OF STUDENTS ATTITUDE TO HEALTHY WAY OF LIFE

Andrey BUSOL, Natalia OTRISCHENKO

Lvov National I. Franko University

Abstract. The article is devoted to the complex analysis to the phenomenon of the social purpose phenomenon, in the aspect of its application research of students' attitude to the healthy way of life. The structure of the social purpose, characteristic features of its components and possible directions of their use are examined for research of the healthy way of life aspect.

Key words: social purpose, structure of setting, healthy way of life, students.